

ОУН І КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

У статті висвітлюються основні положення концепції національної революції, розробленої ОУН у кінці 20-х – 30-х рр. ХХ ст., а саме сутність ідеології українського націоналізму, нації як найвищого типу людської спільноти, необхідність держави для нормальних умов життєдіяльності нації, засади внутрішньої і зовнішньої політики, організаційні принципи побудови ОУН.

Ключові слова: концепція, ідеологія, нація, націоналізм, національна революція, національна диктатура.

В умовах складних процесів розбудови Української незалежної держави велике значення має використання досвіду попередніх поколінь, зокрема послідовної боротьби ОУН за державність. Однак протягом десятиліть ідеологічні і програмні засади, політична її діяльність фальсифікувалися радянською історіографією, заперечувався національно-визвольний характер боротьби ОУН проти тоталітарних режимів, які жорстоко придушували прагнення українського народу до власної державності.

На жаль, ще сьогодні в незалежній Україні є політичні сили, які намагаються реанімувати постулати більшовицької ідеології, сфальсифікованої історії, постійно використовують щодо ОУН, УПА терміни “націоналісти-зрадники”, “запроданці”, “фашисти”, “бандити” тощо.

Тому розширення і поглиблення у дослідженні цієї тематики, передусім концептуальних засад ОУН, залишається актуальним завданням. Поняття “концепція” (від лат. *conceptio*) – це сприйняття, розуміння, система поглядів на ті чи інші явища, основна точка зору, провідний замисел, керівна ідея, конструктивний принцип різних видів діяльності.

Отже, при дослідженні історії ОУН важливо дотримуватися концептуального підходу, який властивий документам керівних структур ОУН [4], [6], листам Є.Коновальця до членів Проводу [2, 667 – 699, 915 – 917, 923 – 924], працям С.Бандери [1], П.Полтави [7], П.Мірчука [5] та ін.

Таких засад дотримуються більшою чи меншою мірою дослідники А.Кентій, Ю.Киричук, автори історичних нарисів про ОУН та УПА, Є.Перепічка, М.Савчин [3]. Окремі аспекти проблеми концепції національної революції висвітлюються у багатьох працях з історії ОУН, але узагальнюючі спеціальні дослідження відсутні. На основі документів та праць провідних діячів ОУН, сучасних дослідників автор прагне висвітлити сутність та зміст концепції національної революції ОУН.

Революція (від пізньолат. *revolutio*) – означає поворот, переворот, глибокі якісні зміни в розвитку якихось явищ природи, суспільства чи пізнання. Поняття “революція” найширше вживається для характеристики суспільного розвитку. Цей термін має вузький сенс – політичної революції, зміни влади і широкий – зміна всіх сторін суспільного життя.

На основі документів ОУН, праць її провідників можна зробити висновок, що поняття “національна революція” вживається у вузькому і широкому розумінні розвитку нації. У документах Першого конгресу ОУН (28.01 – 3.02. 1929 р.) термін “національна революція” вживається кілька разів і в основному як зміст боротьби за українську державність [4, 183, 194, 230, 235, 286, 295].

Є.Коновалець у листі до Є.Онацького від 12 червня 1932 р. писав: “Ми досі на ділі пропагували тільки потребу національної революції і її підготовки”, але “не з’ясували собі, як слід, як повинна б національна революція у нас виглядати, який повинен би бути її зміст, її методи та її остаточні завдання. Національна революція, то, на мою думку, поняття ширше, ніж саботажі, терористичні акти, навіть масові відрухи чи навіть повстання. Все те – тільки засоби, яких ми не повинні відпекуватися зразу і їх виключати з нашої програми, але рівночасно мусимо собі точно здавати справу, що все те, навіть разом узяте, ще не вичерпує поняття національної революції як руху, який повинен

в основі зробити переворот, і то не тільки фактичний, але й психологічний в нашому народі.

Національна революція не повинна ставити собі за виключне завдання вибороти для українського народу державність, яка б на другий день провалилась, але вона повинна вже в стадії своєї підготовки перемінити психічну структуру українського громадянства, щоб воно було здібне взяти участь у підготовці тої революції. Націоналістичний рух мусить далі витворити всю ту необхідну, на мою думку, систему, як думає після проведення революції забезпечити українську державність перед небезпеками і як взагалі та держава повинна б виглядати” [2, 682].

Дещо ширше, але суголосно з Є.Коновальцем, згодом Бандера дав визначення сутності національної революції. “Національна революція, – писав він, – це боротьба за саме життя народу і людини, а також боротьба за зміст, підстави й форми життя, за його розвиток і за поступ... за оборону людського, вільного і гідного життя народних мас та кожної людини” [1, 45]. На його думку, національна революція проходить три фази. Перша і друга – це фази боротьби, третя – державного будівництва. “На першій фазі проходить процес зтяжної, підпільної боротьби, змагання за душу народних мас, мобілізація й активізація їх на боці революції, коли ідеї та програма ОУН опановують найширші маси українського народу і визначають для них бажаний зміст і форми в усіх ділянках, стають дороговказами їхньої дії – їхньою метою.

У другій фазі завершується зтяжна визвольна боротьба, всі сили зосереджуються у безпосередній відкритій боротьбі з окупаційним режимом.

Третя фаза – будування, здійснення ідей і програми визвольної революції в державному і суспільному ладі, у змісті і побудові цілого життя” [1, 51].

Фундаментальне місце в концепції національної революції займає ідеологія – система філософських, політичних, правових, моральних, релігійних, естетичних поглядів і ідей, цінностей, система координат, що встановлює відношення людини до зовнішнього світу, до існуючого в дійсності чи існуючого потенціально в ідеалі.

Один із діячів ОУН В. Сас підкреслював: “В кожному ідеологічному чи політичному русі найважливішу роль відіграють два його складники: ідея і людина. Провідні ідеї і світоглядові засади в ідеологічному русі та керівні програмові положення в політичному – творять “душу”, істоту, внутрішній зміст руху. Люди, які визнають, поширюють і здійснюють ідеї та програму і з тією метою беруть активну участь в русі, – творять його живий, діючий організм” [8, 229].

Український націоналізм як ідеологія і рух має свій уклад позитивних ідей і вартостей, які визначають зміст і форми життя, і розвитку народу, і особи, визначають їхню творчу роль у вселюдському просторі. С. Бандера стверджував, що “основні правди українського націоналізму кореняться в українській духовності, сформульовані та утверджені упродовж цілого історичного розвитку, в духовності, яка гармонізує з найкращими досягненнями розвитку вселюдської духовності і суспільно-політичної культури та поступу” [1, 46]. Одночасно ідеологія українського націоналізму ОУН була наслідком критичного осмислення причин поразки визвольних змагань 1917 – 1920 рр. та здобутків інших народів у цей час. Так, учасник подій М. Кушнір, стверджував: “Український провід не спромігся належним способом організувати наші сили й не викресав з нації того вогню, який спалахнувши в серці кожного українця, перетворив би потенціальну енергію нації у волю до чину. Ми ще не боролися за визволення під гаслом: “воля, або смерть!”... Через те велика Українська Нація опинилася під чоботом Москви і Варшави, тоді як маленькі нації (фіни, естонці, латиші, литовці), використавши обставини та напруживши всі свої сили, таки вибороли собі державність” [4, 232].

В основі націоналістичної ідеології є “нація – найвищий тип людської спільноти, що при найбільшій своїй психологічній зрізничкованості має свою одну внутрішню форму, витворену на ґрунті подібного природного положення, спільного пережиття історичної долі та невпинного стремління здійснитися в повноті силової натури”, а “внутрішня форма нації є основний чинник її динамічного тривання й разом з тим – принцип синтетичного формування, який дає життю нації на протязі її історичного розвитку суцільну духовну окресленість... Найвидатнішим

силовим засобом росту нації є її духовна тугість, узмисловлена у витворених вартостях культури... Культура не є тільки чинником національної окремішности та її відборонности назовні, але першим з-поміж чинників безпосереднього зазначення на оточенні духової сили нації, за яким з більшим успіхом наступає цивілізаційне й політично-господарське його опанування” [4, 285].

Наступною складовою концепції національної революції є положення: “Умовою, що забезпечує нації тривалу активну участь у світовому середовищі, є найбільш пристосована до всебічних інтересів національного життя політична організація, якою є суверенна держава... зовнішня форма такої взаємочинности всіх діючих сил нації, яка відповідає основним її якостям і в той спосіб вможлиблює нормальний її розвиток у всіх можливих виявленнях... Через державу стає нація повним членом світової історії, бо щопиш у державній формі свого життя вона посідає всі внутрішні і зовнішні ознаки історичного підмету” [4, 286]. Виходячи з зазначеного, Перший конгрес ОУН стверджував: “Для Української Нації в стані її політичного поневолення начальним постулятом є створення політичної правової організації: Українська Самостійна Соборна Держава” [4, 286].

На противагу багатьом українським діячам, які вбачали національне визволення в контексті універсальних політичних дипломатичних шляхів, націоналісти вважали, що в умовах повної окупації українських земель сусідніми державами можна створити УССД тільки шляхом національної збройної революції. “Лише військова сила, яка б спиралася на змлітаризований нарід, готовий уперто та завзято боротися за свої права, може успішно допомогти Україні звільнитися від окупантів і впорядкувати та захистити свою незалежну та соборну державу”, – стверджувалось у постановах Конгресу [4, 298 – 299].

На їхню думку, характер та форма української державної влади буде відповідати послідовним етапам національної революції: національного визволення, державного закріплення та розвитку.

У часі визвольної боротьби лише національна диктатура, витворена в ході національної революції, зможе забезпечити

внутрішню силу української нації та найбільшу відпорність на зовні у окружній боротьбі з ворогами [4, 286].

На цьому етапі носієм національної диктатури повинна стати особа, яка безмежно віддана національній ідеї, володіє належними інтелектуальними та організаторськими рисами, твердою волею, має високий авторитет у суспільстві. Так, Ю. Вассиян доводив, що “двинути зі стану недержавності зможе політично поневолена нація тільки шляхом найтіснішого з’єднання всіх своїх сил під прапором єдиної спільної політичної ідеї, в інтересах якої мусить припинитися внутрішня боротьба на прикладі соціально-господарських противенств” [4, 183 – 184]. Доповнюючи думку попередника, В. Мартинець зазначав: “Одна особа є ліпша не зі згляду абстрактної... волі нації, а... з огляду на саму владу, на її виконання. “Де шість господинь, там нема що їсти” є польська пословиця; де шість вождів, – там є анархія... Державний муж – це не поет, і це – не співець поневоленого народу... Він повинен забути, коли взяв владу, що перед тим був членом поневоленого народу і, щоб здобути йому свободу, витискав сльози в очах своїх людей і чужинців. Щоб задержати цю свободу, мусить також витискати сльози, але вже інші. Коли він бажає творити державу і бути державним мужем, треба взяти в руки бука. Зможе упоратися зі своїм народом, тоді й вороги не страшні будуть” [4, 248 – 249].

Д. Андрієвський стверджував, що “диктатура Вождя нації має тривати так довго, як довго точитиметься збройна боротьба і триватиме винятковий стан в краю” [4, 181].

Після відновлення державності настане перехідний період, “на чолі української держави буде стояти голова держави, що його висуне провідна верства української нації, який, покликуючи собі належний уряд, матиме за завдання підготувати перехід до останнього етапу державного устрою України.

На чолі упорядкованої української держави стоятиме одна особа, покликана представницьким органом, що складатиметься, від поручників усіх верств нації, та всіх країв української держави та буде найвищим законодавчим тілом держави. Голова держави покличе виконавчу владу, що відповідатиме перед ним та найвищим законодавчим тілом” [4, 298].

Для управління країв, міст, сіл мали бути представницькі органи, обрані місцевими організованими суспільними верствами, та їх виконавчі органи [4, 298].

У соціально-економічній сфері постанови Конгресу визначали, що українська держава буде скерована в напрямку розбудови всіх галузей народного господарства, для досягнення якнайбільшої господарської самовистачальности та стратегічної відборонности, збільшення національного майна, забезпечення матеріального добробуту населення, а господарське життя буде побудоване на основі співпраці держави, кооперації і приватного капіталу. Визначалися певні заходи в промисловій, аграрній, військовій, торгівельній, фінансовій шкільній, культурно-мистецькій, релігійній політиці [4, 296, 299 – 304]. Вони мали певною мірою загально-засадничий характер, оскільки, на думку учасників Конгресу, не були першочерговими.

У зовнішньополітичній діяльності концепція національної революції відкидала традиційні методи української політики орієнтуватися у визвольній боротьбі на котрогось із “історичних ворогів Української Нації”, передбачала готовність вступати в союз із “тими народами, які вороже відносяться до окупантів України”, а також після завоювання незалежності налагодити і використовувати міжнародні взаємовідносини для “осягнення суб’єктивної ролі в міжнародній політиці” [4, 295, 299].

Вважаючи, що визвольні змагання у 1917 – 1920 рр. зазнали невдачі через міжпартійні чвари, відсутність впливової загальнонаціональної політичної партії на чолі з видатним лідером, спроможної згуртувати маси під державотворчою національною ідеєю, що й наявні майже всі українські партії пов’язували себе до того або іншого політичного ладу, до тої чи іншої частини краю, а учасники Конгресу в основу своєї діяльності поклали національну ідею, яка може бути лише соборницькою, що серед них немає поділу на придніпровців, придністровців, що вони не лише на словах, а і на ділі виступають носіями здійснення соборності української нації [4, 282]. Перший Конгрес встановив: “Організація Українських Націоналістів побудована на засадах: всеукраїнства, надпартійности і монархізму... беручи ідею української незалежної і соборної держави в підставу свого політичного

діяння... провадить політику українського державництва без придавання їй певної партійної закраски класового чи якого-небудь іншого частинного характеру... ставить себе в категоричне противенство до всіх тих сил, своїх чи чужих, які цій засаді українського націоналізму противорічать... не буде обмежуватись у своїй діяльності тим чи іншим тереном, а змагатиме до опановання цілої нашої національної дійсности на всіх просторах замешкання українського населення... буде мати своїм завданням розгорнути українську національну справу на всю її ширину і викликати в нації великі державотворчі зусилля, та тим способом оздоровити та унормувати відносини внутрі Української Нації та забезпечити їй належне місце серед інших народів світа” [4, 286, 304].

Структурно вона будувалася на військових принципах – низові ланки підпорядковувалися вищим командним ланкам і виконували їхні накази. Є. Коновалець, обраний головою Проводу, вважався вождем організації.

Виступаючи на заключному засіданні Конгресу, він заявив: “Мусимо собі ще раз коротко узмисловити і величину цього нашого зобов’язання: мобілізуючи і спираючись на широкі народні маси, мусимо, ведучи їх, боротися і добитися віднови Самостійної Соборної Української Національної Держави на всіх просторах життя українського народу” [5, 92].

Отже, наприкінці 20-х та у 30-х рр. ОУН розробила концепцію національної революції, на основі якої велася різнобічна діяльність, спрямована на відродження державності українського народу, формування нового покоління самовідданих борців, яке вірило в силу і воскресіння України, стало на шлях безкомпромісної боротьби проти займанців незалежно від того, чи отримують за це “терновий чи лавровий вінок”, наближаючи “день національного визволення” [6, 139 – 140].

Друга світова війна та післявоєнні роки докорінно змінили ситуацію на українських землях. Різне бачення майбутніх шляхів розвитку української революції у членів крайової та еміграційної частини ОУН у поєднанні з особистісними претензіями викликали дискусію та поділ організації на дві фракції – ОУН (м) та ОУН (б). Провід ОУН (б) проявив більшу здатність до переосмислення і перегляду основних положень концепції

національної революції в питаннях ставлення до інших самостійних організацій, державного устрою і суспільного ладу, взаємовідносин з інституціями інших країн [6, 22 – 23, 28 – 30, 48, 51 – 55, 107 – 112], [1, 45 – 55, 60 – 69, 77 – 84, 125 – 127, 143 – 144, 197 – 206, 349 – 354].

Ці проблеми, як уже зазначалося, висвітлені у низці праць авторів діаспори та України. Але в них помітна певна суб'єктивність, викликана ставленням до відповідних течій націоналістичного руху.

Останнім часом видано нові збірки документів і матеріалів, відкрито доступ до архівів. Ця джерельна база належним чином ще не опрацьована, не проаналізована, не введена в науковий обіг. При дотриманні методологічних принципів наукового пізнання її використання розширить і поглибить висвітлення концептуальних засад національної революції ОУН 30-х і особливо 40-х – 50-х років.

1. Бандера С. Перспективи Української Революції: Репринтне вид. – Дрогобич: ВФ “Відродження”, 1998. – 656 с.

2. Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Вид. фундації ім. С. Коновальця, 1974. – 1018 с.

3. Кентій А. В. Нариси історії Організації українських націоналістів (1929-1941 рр.). – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. – 201 с.; Киричук Ю. Український національний рух 40-50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. – Львів: Добра справа, 2003. – 464 с.; Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історичні нариси. – К.: Інститут історії України НАН України, 2005. – 496 с.; Перепічка Є. Феномен Степана Бандери. – Львів: Сполом, 2006. – 736 с.; Савчин М. Концепція національної революції ОУН (30 – 40 рр.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск. – Дрогобич: НВЦ “Каменярь”, 2002. – С. 20 – 38.

4. Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали. – Львів: НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, Центр досліджень визвольного руху, 2006. – 420 с.

5. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. Т. 1. 1920 – 1939. – Мюнхен – Лондон – Нью-Йорк: Укр. вид-во, 1968. – 642 с.

6. ОУН в світлі постанов Великих зборів, конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955. – Б.м.: Видання Закордонних частин ОУН, 1955. – 372 с.

7. Полтава П. Хто такі бандерівці та за що вони борються // Большевизм і визвольна боротьба. Зб. статей. – Б.м.: Вид. ЗЧ ОУН, 1957. – С. 252 – 281.

8. Сас В. Ідея і людина в ідеологічному русі // Большевизм і визвольна боротьба. Зб. статей. – Б.м.: Вид. ЗЧ ОУН, 1957. – С. 229 – 233.

Михаил Савчин. ОУН и концепция национальной революции: сущность и содержание. В статье освещаются основные положения концепции национальной революции, разработанной ОУН в конце 20-х – 30-х гг. XX ст., а именно сущность идеологии украинского национализма, нации как наивысшего типа человеческого сообщества, необходимость государства для нормальных условий жизнедеятельности нации, основы внутренней и внешней политики, организационные принципы построения ОУН.

Ключевые слова: концепция, идеология, нация, национализм, национальная революция, национальная диктатура.

Mykhailo Savchyn. OUN and Conception of National Revolution. In the article the basic positions of national revolution conception, developed by the OUN at the end of 20ths – 30ths of XX century are lighted, namely essence of the ideology of Ukrainian nationalism, nations as the greatest type of still human association, necessity of the state for the normal terms of a vital functions of the nation, the bases of domestic and external policy, the organizational principles of the OUN's construction.

Key words: conception, ideology, nation, nationalism, national revolution, national dictatorship.